

INDISCHE NEDERLANDERS

EEN ONTHEEMDE BEVOLKINGSGROEP
ZONDER TOEKOMSTBEELD

DRS. G. L. CLEINTUAR

moessOn

UITGEVERIJ RONG TONG - DEN HAAG

STICHTING INDISCHE DOCUMENTEN

INDISCHE NEDERLANDERS

EEN ONTHEEMDE BEVOLKINGSGROEP
ZONDER TOEKOMSTBEELD

DRS. G. L. CLEINTUAR

moessOn

UITGEVERIJ TONG TONG - DEN HAAG

C. DEN DULK
BOEK- EN KANTOOR-
BOEKHANDEL B.V.
PRINS WILLEMSTRAAT 20
SCHEVENINGEN
TEL. 55 30 25

VOORWOORD

Met groot genoegen introduceren wij deze wel kleine, maar goed doorwrochte studie van Drs. G. L. Cleintuar over een volksgroep die zelfs ouder is dan „De Nederlanders op Java”, immers ontstond met de komst der Portugezen in de Indonesische Archipel!

Hoe oud en hoe algemeen bekend deze groep echter ook is - en in het volksprofiel van Nederland nog lang zal bestaan - er is wetenschappelijk schrikbarend weinig over geschreven. En wat de toeschouwende socioloog met verantwoordelijkheidsgevoel vooral in deze tijd vervult van verbazing: ook de hedendaagse socioloog doet net alsof de Indo Europese volksgroep in Nederland (ruim een derde miljoen zielen groot op een bevolking van 13 miljoen) niet bestaat en „zwijgt erover in alle talen”.

Wat erover geschreven is, is tot nog toe niet meer dan krantenvulling door leken geschreven, waarbij min of meer opgewonden (en meestal dom) alleen gepraat werd over „assimilatie” zonder dat men weet wat assimilatie inhoudt aan wetmatigheden van b.v. heriditeit. Over de maatschappelijke veranderingen in mens en maatschappij die reeds opgetreden zijn en in de toekomst vaker en nadrukkelijker zullen optreden, heeft nog geen enkele socioloog geschreven.

Ook al is Drs. Cleintuar de eerste die over dit onderwerp schrijft, en ook al is dit maar een bescheiden boekje, zeker is dat later serieuzer en onbevangener studenten de positie van de Indischman in Nederland in studie zullen nemen. Waarbij dit boekje in menig opzicht een goede wegwijzer zal zijn.

En wij blijven hopen dat na dit boekje nog meer boeken van serieuze schrijvers over dit onderwerp in onze „Moesson”-serie mogen verschijnen.

TJALIE ROBINSON

VERANTWOORDING

Het hier aangeboden essay schreef ik in de maand januari 1961, dus tien jaren geleden. Het zou worden gedrukt en een paar maanden later, tezamen met 9 opstellen van anderen die over andere onderwerpen hadden geschreven, in boekvorm worden uitgegeven. Het initiatief daartoe was niet van mijzelf uitgegaan, doch van personen wier namen ik hier ongenoemd moet laten. Door omstandigheden, die ik niet ken en die ik maar ten dele vermoed, heeft echter het drukken en uitgeven van de tien opstellen indertijd niet door kunnen gaan.

In de tussentijd had ik mij er al min of meer bij neergelegd, dat mijn opstel in Nederland nooit zou worden gepubliceerd. Maar in januari 1971 bereikte mij het verzoek, ditmaal van geheel andere zijde, mijn manuscript nog eens te willen bekijken en gereed te willen maken voor de drukker. Het zou nu dus toch worden uitgegeven.

Hoe verheugend de mij zo geboden gelegenheid op zichzelf ook was, ze plaatste mij wel voor een dilemma. Immers, men kan zich afvragen of het wel zin heeft een stuk, dat in 1961 werd geschreven, uitgaande van de situatie van toen en uitgaande van de kennis en ervaring van de schrijver van die dagen, in 1971 ongewijzigd uit te geven. Aan de andere kant stond het wel vast dat, mochten wijziging en actualisering van de tien jaar oude tekst wenselijk blijken, de schrijver zelf voor dat herzieningswerk geen tijd zou hebben. Daarvoor wordt hij in zijn tegenwoordige omstandigheden te veel door zijn maatschappelijke activiteiten in beslag genomen. Wat dan kon er gedaan worden?

Bij nogmaals doorlezen van het opstel was opnieuw

de verleiding groot op diverse plaatsen het „rode potlood” te hanteren, de oorspronkelijke tekst (die indertijd uit noodzaak beperkt gehouden was) hier en daar van verduidelijkende opmerkingen te voorzien en ten aanzien van bepaalde punten, over welke ik inmiddels een gewijzigde mening had gekregen, de desbetreffende tekstgedeelten helemaal te herzien. Tegen die verleiding heb ik gemeend weerstand te moeten bieden. Ofschoon ik meermalen de behoefte gevoeld heb mijn in de afgelopen tien jaren verder gegroeide gedachten over dit onderwerp uit te dragen, kan ik op dit ogenblik niet anders dan het opstel presenteren als een stuk, dat in 1961 is geschreven. Ik wens hier echter wel aan toe te voegen, dat de meeste daarin neergelegde gedachten nu nog steeds de mijne zijn en dat ik overtuigd ben gebleven van de juistheid van de vermelde feiten. Het verschil tussen toen en nu is voornamelijk gelegen in wat ik als wenselijk „programma” voor de toekomst zie, al is welbeschouwd juist dat programma in mijn opstel maar matig „uit de verf gekomen”.

Tot slot nog dit. Ik heb in mijn opstel het spraakgebruik gevolgd en met het woord „*Indische Nederlanders*” een minderheidsgroep in Nederland aangeduid, op welke eigenlijk het historisch oudere woord „*Indo's*” veel beter van toepassing zou zijn. Het is namelijk op zijn minst twijfelachtig of de zogenaamde Indische Nederlander een Nederlander is, zich een Nederlander voelt, en als een Nederlander gevoeld wordt. Aan de andere kant: Wat zegt het woord „*Indo*” in Nederland en hoeveel „*Indische Nederlanders*” wensen zich „*Indo*” te noemen? Wie op deze vragen een antwoord zoekt, of meent nu al één te weten, zal in mijn opstel misschien toch wel enige denkstof vinden.

G.L.C.

INLEIDING

Niemand, die zich voorneemt over de *toekomst* van een concrete bevolkingsgroep te gaan schrijven, kan zich veroorloven over de *geschiedenis* van die groep te zwijgen. In het geval van de Indische Nederlanders geeft dit direct al moeilijkheden; de eerste systematische en wetenschappelijk verantwoorde geschiedenis van de Indische Nederlanders moet namelijk nog geschreven worden. Men kan dit als feit constateren, men zou echter beter doen zich erover te verbazen. Een groep immers, waarvan meer dan eens gezegd is dat zij „de ruggegraat van de koloniale samenleving” vormde, werd door geschiedkundigen, zowel in Europa als in het eilandgebied dat haar „land van herkomst” is, zó veronachtzaamd, dat van haar geschiedenis alleen maar brokstukken bekend zijn.

Het feit op zich zou voldoende beweegreden moeten zijn voor een historisch-sociologische studie. En wel ter beantwoording van de vraag, waaróm dan zoiets voor de hand liggends als „een geschiedenis van de Indische Nederlanders” nooit is geschreven.

Ofschoon dat antwoord ons óók iets zou hebben kunnen zeggen over de huidige positie van de groep der Indische Nederlanders en haar nog betrekkelijk kompasloos varen, zal het geven van dat antwoord hier achterwege blijven. In plaats daarvan zal een poging worden gedaan om uit de (toch werkelijk talrijke) historische brokjes kennis een beeld — zij het een zeer onvolledig beeld — van de geschiedenis van de Indisch Nederlandse bevolkingsgroep samen te stellen. Daarbij zal ook getracht worden duidelijk te maken hoe enerzijds de geschiedenis, de historische

ontwikkelingen dus, beïnvloed zijn door het toekomstdenken, de verwachtingen en voorstellingen van de toekomst; en hoe anderzijds toekomstverwachtingen, of het ontbreken daarvan, op hun beurt weer beïnvloed zijn door de historische ontwikkelingen.

EUROPEANEN BIJ DE GRATIE VAN HUN VADERS

Het grootste deel der tegenwoordige Indische Nederlanders stamt af van Europeanen, die in de 19de eeuw in het toenmalige Indië arriveerden. Oppervlakkig beschouwd kan de geschiedenis van de groep dus niet ouder zijn dan circa anderhalve eeuw. Dit is echter alleen maar juist voorzover men het ontstaan van een menselijke bevolkingsgroep als een biologisch gegeven ziet. In *sociaal en cultureel* opzicht echter hebben de Indische Nederlanders — die in de vorige eeuw overigens nog „Portugezen” of „Inlandse kinderen” werden genoemd (1), zich gegroepeerd rondom een reeds bestaande oude kerngroep van *mestiezen* (afstammelingen van Portugezen en andere Europeanen) en *mardijkers* (afstammelingen van vrijgelaten Portugese Christenslaven). Daarvan vormden zij in zekere zin door beroepskeuze, sociale standing en mentaliteit een voortzetting. Voor een goed begrip van de Indische Nederlanders-als-groep moet men daarom terug gaan tot het allereerste begin van de koloniale geschiedenis. Nadat de eerste Europeanen in Z.O.-Azië waren gearriveerd hadden zij — zoals overal elders waar jonge mannen vreemde grond betraden — al spoedig ook contact met de vrouwen van het land. De positie van de uit dergelijke persoonlijke verbintenissen voortgekomen kinderen was niet in alle koloniale rijken dezelfde, maar ze kon in sociaal en economisch opzicht vaak problematisch worden.

(1) Zie o.m. Prof. P. W. van der Veur (Univ. of Honolulu), *The Eurasian group and its relation to the economic and political change in Indonesia, 1900-1930*; paper „Institute of Social Studies”, stencil Nr. 59/446, p. 3.

In de Indonesische archipel waren huwelijken tussen Christenen en niet-Christenen tot het midden van de 19de eeuw officieel verboden. Het voornaamste maatschappelijke onderscheid was in de eerste eeuwen van Nederlands bewind daarom religieus van karakter. Eerst in de 19de eeuw erkende men de niet-religieuze, namelijk ethnische factor, die er min of meer in verborgen was; de Organieke Wet van 1854 onderscheidde in hoofdzaak tussen „Europeanen” en „Inlanders”. Nog tevoren, in 1828, had echter een andere wet de registratie van geboorten, huwelijk en overlijden voor „Christenen en Joden” verplicht gemaakt en artikel 69 van deze wet had bepaald, dat de registratie van een kind, geboren uit een Europese vader, niet mocht worden geweigerd. Dit dus óók niet in geval de moeder van het aangegeven kind geen Europese was.

Werd zo'n kind aldus geregistreerd, dan werd het voor het gevoel van vele mensen uit die tijd geacht te behoren tot de „Europese” groep.

Belangrijk in dit verband was, dat niet alleen de wettige kinderen van Europese vaders werden opgenomen, maar ook de kinderen uit concubinaat geboren, mits de vader ze als zijn kinderen „erkennde”. Bleef deze „erkenning” uit, dan was het kind „Indonesisch”; mèt de „erkenning” verkreeg het kind de wettige status van de Europese vader. Er waren echter nog andere middelen om het kind, geboren uit een Europese vader en een inheemse moeder, de wettige status van „Europeaan” te doen verkrijgen. Ook wettigingsbrieven, adoptie en „wettige assimilatie” konden onder meer daartoe dienen. Een wettigingsbrief werd als regel verleend in alle gevallen, waarin het de natuurlijke Europese vader niet mo-

gelijk was de inheemse moeder „in alle eer en deugd” te trouwen. Belangrijke criteria voor de toepassing van het begrip „wettige assimilatie” waren in de tweede helft van de 19de eeuw: een Europese naam, de Christelijke religie, iemands maatschappelijke wijze van leven en dergelijke.

Belangrijk is ook geweest de *Wet op het Nederlandschap van 1892*. Deze wet, gebaseerd op het zogenaamde *jus sanguinis principe*, verklaarde in artikel I, dat iedereen Nederlander was, die „het wettig, gewettigd of door den vader erkend natuurlijk kind (was), waarvan tijdens de geboorte de vader den staat van Nederlander bezit.” De overgangsbepaling, die speciaal betrekking had op personen in de kolonie, verklaarde dat zij die op het tijdstip, waarop de wet in werking trad, de staat van Nederlander bezaten, Nederlanders waren in de zin van de wet. Uitgezonderd werden daarbij dus zij, die als „inlanders” en met deze gelijkgestelden werden beschouwd ingevolge de wet van 1854, eerdergenoemd. Onder laatstgenoemde categorie vielen zeer velen met Nederlandse of Europese vaders.

Aangezien het concubinaat als maatschappelijk verschijnsel onder Europeanen in de tropen (dus niet alleen in de Indonesische archipel) wijdverbreid was en vele Europese mannen niet genegen waren hun nakomelingen te „erkennen”, overtrof het aantal kinderen dat de „Europese status” *niet* verkreeg en daarom in de inheemse bevolking werd opgelost verre het aantal diergenen, die daarvoor wèl in aanmerking kwamen. Laatstgenoemde groep wordt in de Angelsaksische literatuur aangeduid door het begrip *Eurasiens*; in het voormalige Nederlands-Indië stond zij in de laatste halve eeuw bekend onder de namen *Indo-Europeanen* of kortweg *Indo's*; die

Indo's die hun Nederlandse nationaliteit hebben behouden of herkrege (waarover later) is men na de laatste wereldoorlog *Indische Nederlanders* gaan noemen.

GEEN ONDERWIJS, GEEN LEIDERS, GEEN DOMINEREND TOEKOMSTBEELD

De oudere en oudste geschiedenis van de Indo-Europeaan staat ons niet toe te concluderen tot het bestaan in die tijd van een richtinggevende toekomstverwachting, van een hoopvolle projectie. Eerder wordt die geschiedenis gekenmerkt door het *ontbreken* van een aansprekend toekomstperspectief. Zowat alles was afwezig om de groep tot positieve actie te bewegen. Haar blikveld reikte niet verder dan de grenzen van het eigen kleine bestaan in de kolonie. En dat bestaan was, zoals ik nog hoop duidelijk te maken, verre van rooskleurig. Ook zijn mij uit die tijd geen leidersfiguren bekend, achter wier denkbeelden de groep zich eventueel had kunnen scharen. (1) Op de grens tussen twee beschavingsgebieden levend en zich in het ene geval op het Westerse, in het andere zich overwegend op het Oosterse oriënterend, kon zij — gegeven de in een „colonie d'exploitation” (2) bestaande, zo typische sociale hiërarchie — eigenlijk alleen maar maatschappelijke status ontlenen aan het haar geschonken „Europeaan-schap” met al zijn werkelijke en vermeende implicaties.

Misschien mag men daarom wel zeggen, dat het

- (1) De betrekkelijke afwezigheid van een „culturele elite” is in het hele koloniale tijdvak waarschijnlijk wel de voornaamste factor, die verklaren kan waarom het groepsleven der Indo-Europeanen in de tropen zich niet alzijdig heeft kunnen ontwikkelen. De socioloog heeft echter ook na te gaan waarom die elite juist in deze koloniale samenleving ontbrak. Zie ook later.
- (2) In tegenstelling tot het begrip „colonie de peuplement”; voor het verschil zie o.m. Prof. Dr. W. F. Wertheim, *Het rassenprobleem* (Den Haag, Albani, z.j.), p. 64.

toekomstdenken van de groep gericht was op het „Europeaan-blijven” of het „Europeaan-worden”. Dat „Europeaanschap” betekende overigens niet alleen een soort adeldom, die zekere (voor-)rechten met zich bracht, maar in de allereerste plaats één die *verplichtte*. Wie deze historische waarheid uit het oog verliest, begaat niet alleen een grote fout, maar zal ook niet in staat zijn de verdere gedragingen van de groep te begrijpen. Sommige schrijvers hebben zo’n grote nadruk gelegd op de voorrechten van het „Europeaanschap” voor de Indo-groep, dat zij bijna alle beslissende momenten in de historie van de groep hebben geïnterpreteerd als evenzovele pogingen die voorrechten te behouden. Men doet er daarom goed aan die zogenaamde voorrechten nader te onderzoeken. (1)

Terwijl „arbeid met de handen” door Europeanen in de kolonie als sociaal minderwaardig werd beschouwd, mochten zogenaamde „Inlandse kinderen” en mestiezen reeds in de tijd der O.I. Compagnie „niet tot de penne als burgerlijke ambtenaren aangenomen worden”. Ook mochten „dezelfen in allen gevalle niet hooger als tot boeckhouders optreden ten ware bij zeer groote mérite”. (2) In 1715 werd de hoofden op de buitenkantoren (d.w.z. buiten Java) uitdrukkelijk verboden „mixtieve inboorlingen” te benoemen tot dienaren der Compagnie, „vooral wanneer men van andere stoffe is voorzien” (d.w.z.

- (1) De volgende regels zijn ontleend aan Dr. W. M. F. Mansvelt, *De positie der Indo-Europeanen*; in „Koloniale Studiën”, 16de jrg., 1ste deel, pagina 292 e.v.
- (2) Zie Reglement voor Generaal en Raden van Indië van 1680. Het feit, dat dit reglement een uitzondering meende te moeten maken voor personen van grote verdienste (gemengbloedigen dus), betekent dat die inderdaad voorkwamen. (Cl.)

wanneer ander personeel beschikbaar is). En in 1727 werd bepaald, dat te Batavia buiten functie zijnde onderkooplieden, zo spoedig mogelijk geplaatst en „in alle manieren geprefereerd” moesten worden boven Indische kinderen, die slechts „bij de uijterste noot en bij gebrek aan andere bequame stoffe” in dienst mochten worden genomen.

Zoals overal brak echter ook hier nood vaak wet, zodat „reeds in het begin van de 19de eeuw . . . de positie van klerk het typische beroep der hier geboren Europeanen (was)” (Mansvelt). In die tijd werd echter nog wel vast gehouden aan het beginsel, dat „Inlandse kinderen” uitgesloten waren van het bekleden van stafposities, met uitzondering alleen van gemengbloedigen die hun opleiding in *Holland* hadden gehad.

In 1825 werden de aanstellingseisen voor overheids-personeel andermaal geregeld, waarbij het z.g. „radicaal”, d.w.z. de benoembaarheid voor betrekkingen boven die van commies, gebonden werd aan geboorte en opleiding in Nederland. Alleen bij hoge uitzondering mocht van deze regel worden afgeweken (1).

Men kan zich met recht afvragen waarom nog uitzonderingsbepalingen nodig waren, aangezien Nederlands onderwijs in de kolonie praktisch ontbrak en in de kolonie geboren en mede daardoor wel zeer geringe mogelijkheden hadden om hun kinderen in Nederland te doen opleiden. Pas in 1817 werd de eerste Europese lagere school op het hoofdeiland Java geopend. Ook was welstand onder Indo-Europeanen in die tijd uitzondering. De grote massa

- (1) Koninklijk Besluit (K.B.) van 4 maart 1825, No. 119 (Stbl. No. 32).

van hen leefde zelfs in treurige omstandigheden. De oorzaken daarvan moeten worden gezocht in de verwaarlozing der jeugd, verband houdend met moedwillige verlatenheid door de vaders, de veelvuldige overplaatsingen die niet toelieten dat de mannen hun inheemse vrouwen en de daaruit voortgekomen kinderen meenamen en de toenmaals heersende grote sterfte onder de Europeanen. Reeds in het begin van de 19de eeuw wordt melding gemaakt van verwaarloosde Europese kinderen, hetgeen aanleiding gaf tot de oprichting van weeskamers en weeshuizen. De in 1817 opgerichte allereerste lagere school (naderhand gevolgd door andere, zodat tegen 1900 hun aantal gestegen was tot 169) had dan ook in de eerste plaats het karakter van armenzorg. Desalniettemin zijn het waarschijnlijk deze scholen geweest, méér dan de andere met elkaar samenwerkende factoren, die hebben gemaakt dat de in de Indonesische archipel geboren „mesties” langzamerhand werd omgevormd tot een „Indische Nederlander”.

Overigens kwam er in de economische positie van de groep ternauwernood verbetering. Dit gebeurde eerst in 1864 met de instelling van het z.g. „*Klein-ambtenaarsexamen*”. Dit examen werd eens per jaar afgenomen en vereiste kennis van eenvoudige rekenkunde, elementaire beginselen van de Nederlandse taal en een duidelijk handschrift. Het opende voor hen, die het met goed gevolg aflegden, de poorten naar de zo zeer begeerde (lagere) administratieve posities. Sedert 1870 ook maakte het mestizokarakter van de bestaande (Indisch-)Europese samenleving, onder culturele en technische invloed vanuit het Westen (het Suezkanaal was in 1869 geopend), een geleidelijke verandering door. De groep van gemengd

Europees-Aziatische afstamming, maar met „Europese” status, ging zich in cultureel opzicht steeds meer en steeds sterker op Nederland oriënteren. De brede benedenlaag van de Indo-Europese samenleving had het echter, vooral juist wanneer men hier voor Europese maatstaven aanlegt, nog zeer moeilijk. Ook wanneer tegen 1900 een groter aantal Indo-Europeanen maatschappelijk een meer opvallende rol gaat spelen — vooral in het officierencorps van het leger en bij de bestuursdienst — bestaat er voor de koloniale overheid nog alle aanleiding een officiële commissie aan te stellen om „het pauperisme onder de (Indo-)Europeanen in Nederlandsch-Indië” te onderzoeken (1).

Dit gedeelte van de historie besluitend kan men derhalve zeggen, dat het enige voorrecht door Indo-Europeanen genoten, tot dan toe bestond uit het recht op onderwijs en ook dit recht was geen voorrecht in juridische zin, aangezien het regeringsreglement van 1818 ook voor Indonesiërs de gelegenheid had open gesteld om op Nederlandse scholen te worden onderwezen; van deze faciliteit was door laatstgenoemden echter slechts een spaarzaam gebruik gemaakt (2).

(1) Zie het verslag dezer commissie (zelfde titel) 1902.

(2) Dr. I. J. Brugmans, *Geschiedenis van het onderwijs in Nederlandsch-Indië* (Groningen/Batavia, '38), pag. 100.

DE TOEKOMST OPENT ZICH

Tegen het jaar 1900 zette een ontwikkeling in, die grote gevolgen zou hebben. Men krijgt, kennis nemende van de geschiedenis van dit tijdvak, de indruk dat de omvang en de snelheid van die ontwikkelingen zo goed als niet zijn voorzien Volgens **Furnivall** zijn het de machtige economische krachten geweest die toen werkzaam waren, die Nederlands-Indie hebben herschapen tot wat men een „plurale samenleving” is gaan noemen. Een samenleving, zegt Furnivall, waarin de diverse maatschappelijke groepen in stede van een „family concern” eerder een „business partnership” vormden (1). In zo'n plurale samenleving bestaat gereede aanleiding tot wrijving, omdat materiële belangen steeds meer en steeds duidelijker met elkaar in conflict komen. En dit onder invloed van een zich ontwikkelende economie, die zich in steeds sterkere mate uitwerkt boven het betrekkelijk primitieve, agrarische stadium, waarin het zich tevoren bevond. Die wrijving zal des te eerder zichtbaar worden in die gevallen waar de scheidslijnen tussen de belangengroepen (**Wertheim** spreekt zelfs van „klassen”) samenvallen met die tussen groepen van verschillende *ethnische* samenstelling. Dit vraagt nadere verduidelijking.

Wanneer de economische ontwikkeling in de kolonie vaart begint te krijgen, breidt ook de behoefte aan westers-geschoold, *Nederlands*-sprekend en -schrijvend personeel zich zó snel uit, dat aan de bestaande voorkeur voor in *Nederland* opgeleid en geschoold personeel *niet* meer kan worden voldaan

(1) J. S. Furnivall, o.m. Some problems of tropical economy; in Fabian Colonial Essays (1945).

(tegenwoordig noemt men dit een manpowerprobleem). Onder deze omstandigheden wordt de voor-sprong in schoolontwikkeling van de Indo-Europeanen — in vergelijking met de Indonesiërs — een factor die, behalve voor Indië, ook voor de Indo-Europeanen zèlf economische betekenis krijgt.

Om een indruk te geven van de enorme (economische) expansie na de eeuwwisseling zij hier vermeld, dat alleen al het Europese administratieve (overheids-)apparaat toenam van 6.537 geëmployeerden in 1898 tot 17.000 in 1932 (1); een voor die tijd immense toename. De behoefte aan geschoold personeel bij de westerse bedrijven en gouvernementendiensten bleek al spoedig zelfs zó groot te zijn, dat men aan de opleiding van Europeanen in de kolonie (voornamelijk Indo-Europeanen. - Cl.) en Christen-Indonesiërs (Ambonnezen, Menadonezen) niet meer genoeg had en ook het onderwijs, in de Nederlandse voertaal gegeven, aan andere groepen Indonesiërs moest worden gestimuleerd (2). Deze stimulering had tot gevolg dat, ofschoon nu de Indo-Europese groep in haar geheel maatschappelijke kansen kreeg die zij

- (1) Prof. P. W. van der Veur, *The Eurasian group etc.*, (zie voetnoot blz. 9), pag. 5.
- (2) In 1907 waren de z.g. inlandse scholen der eerste klasse, die sinds de differentiatie van 1893 bestonden, in Nederlandse richting omgebogen en waren de desa- of inheemse dorpsscholen als nieuw element in de onderwijsvoorziening t.b.v. inheemsen opgenomen; in 1914 kregen Indonesiërs toegang tot de in dat jaar tevens zelfstandig geworden Muloschool, waaraan later een bovenbouw (A.M.S.) werd toegevoegd; sedert 1920 kregen zij via de opgerichte hogescholen ook gelegenheid tot universitaire studie. In 1934-1935 werd het lager onderwijs in de laagste 3 klassen gevolgd door 1.598.000 Indonesische leerlingen. Zie Brugmans (voetnoot blz. 17), o.m. pag. 302, 305 en 309.

tevoreen nimmer had gehad, ook het aantal Indonesiërs op allerlei posten in gouvernementdienst en bij het particuliere bedrijfsleven steeds groter werd. De afwijkende levensstijl van Indonesiërs en hun daarmee verband houdende lagere consumptieve behoeften maakten hen tot geduchte concurrenten op de arbeidsmarkt. Een z.g. „dualistisch” salarisstelsel maakte het de werkgevers aanvankelijk mogelijk hen tegen een lagere honorering dan voor Indo-Europeanen gold in dienst te nemen.

In 1913 wordt dit stelsel verlaten om plaats te maken voor een politiek van „unificatie” (naar boven): gelijke beloning voor gelijke arbeid, ongeacht de ethnische herkomst van de werknemer. In het kader van een koloniale samenleving, met haar voorkeur voor diegenen die de taal spreken en de gewoonten onderhouden van de heersende bovenlaag, betekent dit in de praktijk echter, dat juist dan wordt gediscrimineerd tegen „niet-Europeanen”. Zonder de „unificatie”, dus bij handhaving van de discriminerend lijkende lagere salarissen voor Indonesiërs, zouden ongetwijfeld nog veel méér van laatstgenoemden zijn tewerk gesteld.

Wanneer men wil spreken van „bevoorrechtting” van Indo-Europeanen, dan lijkt het mij toe, dat hier en nu voor het éérst een zeker voorrecht — zij het onbedoeld — werd gegeven aan Indo-Europeanen. Zij konden zich nu beter dan tevoren staande houden tegenover de opkomende vloed van geschoolde Indonesiërs.

Onder invloed van deze en andere factoren werden de verschillen tussen Indo-Europeanen en Indonesiërs meer geaccentueerd en eerstgenoemden, die enerzijds als „Europeanen” steeds min of meer

kunstmatig apart waren gezet, anderzijds door de „pur-sang” Europeanen nooit geheel als gelijken waren erkend, ontwikkelden ten opzichte van de Indonesische bevolking vaak sterke gevoelens van superioriteit. Alleen door zich consequent als „Europeaan” te gedragen scheen het de Indo's mogelijk maatschappelijk te stijgen. Men kan deze voorkeur voor het „Europeaanschap”, beter nog voor dat wat men daarvoor aanzag, goed- of afkeuren, de verdere geschiedenis toont dat de groep voor deze oriëntatie, voor deze toewending naar het Westen, zeer zwaar heeft moeten boeten.

Indo-Europeanen hebben zich eigenlijk altijd gezien als de voornaamste verbindingsschakel tussen Oost en West. Zij beschouwden zich — ofschoon niet steeds zo bewust — als het medium waardoor het Westen het Oosten beter begrijpen kon, namelijk door gebruik te maken van de kennis die de Indo bezat van land, volk, talen en ethos. Ook maakte de Indo-Europese mengcultuur het Westen voor een groter aantal Indonesiërs begrijpelijk, dan zonder het bestaan van die mengcultuur mogelijk ware geweest. De ingrijpende veranderingen in de twintigste eeuw, sociaal en economisch, alsmede de opkomst van het Indonesisch nationalisme — aan de wieg waarvan nota bene Indo-Europeanen hadden bestaan — bracht laatstgenoemden in de weinig benijdenswaardige positie van buffergroep, tussen de steeds feller botsende belangen van Oost en West (1).

(1) Wertheim (zie voetnoot 2, blz. 13) heeft, de positie van de Indo-Europeanen in Ned.-Indië analyserend, vaak scherp gezien. Als socialist heeft hij echter ook dikwijls overdreven en onnodige nadruk gelegd op wat hij „klas-setegenstellingen” noemde.

GESPLETEN EN GESPLITST. DE EERSTE TOEKOMSTBEELDEN

De nieuwe mogelijkheden, die de Indo-Europese groep in maatschappelijk en economisch opzicht kreeg, brachten toenemende oriëntering op Europa, speciaal op Nederland, met zich. Daarmee scheen echter tevens een „halt” te zijn toegeroepen aan een eventuele verdere ontwikkeling van de zich reeds ontluikende, specifiek Indo-Europese, cultuur.

Nog leken in het bijzonder twee Indo-Europese cultuuruitingen, de *krontjong* en de *komedie stamboel*, een soort van bloeitijd door te maken, maar al spoedig ging de neiging tot imitatie onder Indo-Europeanen overheersen; „Europa” bleek te sterk en te machtig. (1)

Men moet uit het voorgaande overigens niet de conclusie trekken, dat Indo-Europeanen veel gelegenheid hadden Europa te bezoeken. Integendeel, de meesten van hen hadden van dat werelddeel maar een flauw begrip, gevormd aan de hand van de schoolboekjes, die zeer weinig aan de lokale behoeften van het onderwijs waren aangepast. Verhalen van en ervaringen met geïmmigreerde Europeanen vulden het verkregen beeld aan en . . . maakten het geheel tot een drogbeeld, daar de representanten van Nederland hun vaderland onbewust veelal fraaier voorstelden dan het was. Wel was het zo, dat langzamerhand meer en meer Indo-Europeanen gelegenheid kregen Europa te bezoeken en „Europese ervaring” op te doen.

(1) De beide genoemde Indo-Europese cultuuruitingen zijn, in gewijzigde vorm, elementen geworden van de Indonesische cultuur.

Velen van hen vertrokken na volbrachte diensttijd — d.w.z. betrekkelijk jong — zelfs voorgoed naar Nederland. Dit laatste feit vooral is voor een goed begrip van de sociale en culturele ontwikkeling van de achterblijvende Indo-Europese groep van grote betekenis. **Mansvelt** schat het aantal Indo-Europeanen dat in 1920 in Nederland, min of meer permanent, verblijf hield op 10% van de Indo-Europese bevolking van Nederlands-Indië. De kwaliteit is hier echter belangrijker dan de kwantiteit, daar deze 10% het grootste deel van de *bovenlaag* van de betrokken groep vormde, alle behorende tot de ontwikkelden en gefortuneerden. Terecht spreekt Mansvelt dan ook van „een maatschappelijk euvel... een intellectuele drainage, een contra-selectie in geestelijke, staatkundige en sociaal-economische zin, een „chronische desertie” (1).

Niettegenstaande deze intellectuele onthoofding, waarover men niet te licht moet denken, aangezien zij de grote massa der Indo-Europeanen met een tekort aan mogelijke leidersfiguren achterliet, begonnen zich tegen 1910 de eerste duidelijke toekomstbeelden af te tekenen. De situatie waarin de groep verkeerde maakten er toen tenminste vier mogelijk.

- I. Het toekomstbeeld van een onafhankelijk Indië, waarin Indo-Europeanen al dan niet permanent belangrijke posities innemen. Dit beeld was geïnspireerd door de historische rol die mengbloed-groepen in Latijns-Amerika en op de Filippijnen, als voormannen in de nationalistische onafhankelijkheidsstrijd, hadden gespeeld. Bij dit

(1) Mansvelt, De positie der Indo-Europeanen (zie voetnoot 2, blz. 14) p. 290.

beeld denke men aan **E. F. E. Douwes Dekker** (een achterneef van Multatuli) en zijn *Indische Partij*. Zijn programma: spoedige beëindiging van het kolonialisme en „assimilatie” met de Indonesische bevolking.

Douwes Dekker (D.D.) had in de Zuid-Afrikaanse Boerenoorlog als vrijwilliger tegen de Engelsen gevochten en was wegens zijn aandeel in deze strijd bij zijn terugkeer in Indië uitbundig toegejuicht. Zijn leuze was: „Indië voor de Indiërs”, waaronder hij verstond: allen, van welke origine ook, die in het land geboren en getogen waren en er een warme belangengemeenschap mee voelden. D.D. leerde zeer openlijk, dat revolutie (waaronder hij overigens geen gewapende revolutie verstond) het enige was dat eindelijk een eind zou kunnen maken aan de „Nederlandse dwingelandij over het land der Indiërs”. Hij stimuleerde de Indonesiër Soetomo en een aantal andere Indonesische studenten. Deze hebben allen een belangrijke rol gespeeld bij de oprichting van *Boedi Oetomo*, een sociale emancipatiebeweging van Indonesiërs, die geen directe politieke oogmerken had, maar wel een zeer belangrijke functie heeft vervuld in de (ook politieke) bewustwording van talrijke Indonesiërs.

D.D.’s partij verkreeg echter geen officiële goedkeuring van haar statuten; óók niet nadat deze waren gewijzigd, omdat „het vast stond, dat de in de statuten aangebrachte wijziging, niet ten doel had verandering te brengen in de werkelijke bedoelingen der vereniging.”

Toen de Indische Partij eenmaal tot verboden vereniging was verklaard, werd het voor de In-

do-Europeanen — waaruit het merendeel der leden bestond — als ambtenaren praktisch onmogelijk om lid der partij te blijven, wilden zij dat niet met hun ontslag bezuren. D.D.’s voortgaande agitatorische handelingen en redevoeringen brachten de overheid tot drastisch ingrijpen. Bij Gouvernementsbesluit van 18 augustus 1913 werden hij en de voornaamste leiders der vereniging verbannen. (1)

II. **Het toekomstbeeld van een ethnisch en cultureel gemengde samenleving** in een onafhankelijk Indië, dat echter met Nederland in één Rijksverband zou blijven. Deze gedachten hadden geleidelijk vorm gekregen onder invloed van een reeks van factoren, w.o. allerlei radicalistische strevingen (waartegen men meende zich te moeten afzetten), het illegaal verklaren van D.D.’s Indische Partij, de groei van het Indonesisch nationalisme waarin de non-coöperatie-gedachte steeds meer veld won, de betrekkelijk verzoevende houding van het gouvernement tegenover dit nationalisme, maar in de allereerste plaats misschien door het besef dat de „programma’s” der diverse groeperingen na kortere of langere tijd slechts een ondergeschikte plaats toekenden aan de grote belangen der Indo-Europese gemeenschap. Van dit laatste punt waren vooral de middengroepen der Indo-Europeanen doordrongen. Een en ander leidde tot de oprichting van het Indo-Europeesch Verbond (I.E.V.) in juni 1919. Het I.E.V., de grootste vereniging van Indo-Europeanen die ooit heeft bestaan,

(1) Zie J. Th. Petrus Blumberger, *De Indo-Europeesche beweging in Nederlandsch-Indië* (Haarlem, 1939) p. 38.

had loyaliteit ten opzichte van het Nederlandse bewind in haar vaandel geschreven.

Loyaliteit ten opzichte van het Nederlandse koloniale bewind is door Nederlandse socialisten vaak uitgelegd als conservatisme, als een neiging om de status quo, de gevestigde posities, te handhaven. Deze interpretatie doet naar mijn mening geen recht aan de werkelijke stellingname van het I.E.V. Mijns inziens kan de positie van het I.E.V. aan de ontwikkelde Europese lezer worden duidelijk gemaakt door haar te vergelijken (*niet* vereenzelvigen!) met de positie van het *reformistisch* socialisme in tegenstelling tot het *revolutionnair* marxistisch socialisme.

Evenmin als het reformistisch socialisme was het I.E.V. geporteerd voor een handhaving van de bestaande orde, hetzij politiek, hetzij maatschappelijk, of beide. Dat wat beiden gemeen hadden was, dat zij van bestaande democratische instellingen (de Volksraad in Ned.-Indië, ingesteld in 1918, was bedoeld een Indisch parlement te worden) gebruik wensten te maken om hun *evolutionnaire* doeleinden te verwezenlijken. Dit had minder te maken met „conservatisme” dan met inzicht in de realiteit der politieke en der machtsverhoudingen in de kolonie. (1)

Bij de stemming in de Volksraad in 1936 over de van *Indonesische* zijde ingediende z.g. „*petitie Soetardjo*”, was het stemmental van de I.E.V.-vertegenwoordigers beslissend. Hierdoor

(1) Toegegeven moet echter worden, dat vele Indo-Europeanen het realisme van hun leiders niet opbrachten en tamelijk tot zeer behoudend waren ingesteld.

werd het mogelijk deze petitie, die slechts vroeg om een Rijksconferentie waarin vraagstukken met betrekking tot de toekomst van Indië zouden moeten worden besproken, aan het Nederlandse Parlement aan te bieden. Zij werd in Den Haag echter met verontwaardiging ontvangen en terzijde gelegd.

Een tweede kans op toenadering zou van Indonesische zijde niet meer worden gegeven. Het is hier van belang op te merken, dat *Den Haag* de petitie verwierp en **niet** Batavia!

Om een indruk te geven van wat er in de kolonie in die dagen — ook buiten het I.E.V. — in de hoofden van nadenkende en zich van hun verantwoordelijkheid bewust zijnde personen leefde, zij hier het volgende aangehaald uit het werk van **De Kat Angelino** (1930):

„Zoo blijkt dan, dat de ontwikkeling *der Inheemsche* maatschappij tegelijk de Indische maatschappij in het leven roept, welke een *Indischen Staat* kan dragen, dat zij automatisch een democratische toekomst voorbereidt, dat daarom de standaard van de sociaal-economische en intellectuele ontwikkeling der **INHEEMSCHE** bevolkingsgroep (de 98%) het beslissend criterium moet zijn voor de machtsverschuiving van het Nederlandsche volk naar Indië's **bevolking**. De politieke consequenties der democratische ont-plooiing (b.v. kiesrecht, radenregering, persvrijheid, recht tot vereeniging en vergadering, e.d.) zijn dus in hooge mate afhankelijk van het wel-slagen van den *maatschappijken* opbouw in de *Inheemsche* sfeer. Deze gedachtengang voert wederom terug tot het uitgangspunt van dit hoofd-

stuk, hetwelk de politiek *ondergeschikt* maakt aan de maatschappelijke evolutie, als eerste voorwaarde voor een gezonde staatkunde.” (1)

De beperkingen van dit opstel verbieden mij aan dit onderwerp veel meer aandacht te besteden, hetgeen eigenlijk nodig zou zijn. Ik moet nu volstaan met de opmerking, dat het koloniaal beleid met betrekking tot Nederlands-Indië in het decennium vóór het uitbreken van de laatste wereldoorlog in grote lijnen is beheerst door gedachten als hierboven weergegeven. De leiders van het I.E.V. waren daarvan op de hoogte en hielden er rekening mee.

De politiek van het I.E.V., zich voorbereidend op de rol en de taak die Indo-Europeanen in de toekomstige nieuwe samenleving zouden krijgen te vervullen, kwam in hoofdzaak neer op: onderwijs, méér onderwijs, en vooral voortgezet en hoger algemeen en vakonderwijs. Het waren overwegend onderwijskwesties die in haar verbondsorgaan „Onze Stem” ter sprake kwamen. De mening, die hier en daar wel wordt gehoord, als zouden de voormannen van het I.E.V. de emancipatie der Indonesiërs hebben willen tegenhouden, getuigt mijns inziens van weinig gevoel voor de reële verhoudingen in de kolonie. Men denke slechts aan de aantallen: alleen op het hoofdeiland Java circa 30 miljoen Indonesiërs tegenover misschien 150.000 Indo-Europeanen (in 1923), terwijl in principe iedere

- (1) A. D. A. de Kat Angelino, Staatkundig beleid en bestuurszorg in Nederlandsch-Indië (Den Haag, 1930), dl. II, Hoofdstuk „De opbouw der maatschappij”, pag. 316. (De typografische accenten zijn door mij aangebracht Cl.)

school ook voor Indonesiërs toegankelijk was; zelfs de door het I.E.V. opgerichte scholen. (1)

III. Het toekomstbeeld van een eigen stamland.

Deze gedachten werden ontwikkeld door bepaalde kringen binnen het Indo-Europeesch Verbond. **Arie Schalk**, lid van een I.E.V.-afdeling in Oost-Java, maakte in 1923 zijn ideeën inzake de stichting van een Indo-Europese landbouwersstand in **Nieuw-Guinea** bekend.

Zijn denkbeelden kwamen hierop neer:

- a) De verwachting van het I.E.V., dat zijn voormannen na het vertrek der (Europese) Nederlanders een belangrijke rol in het nieuwe Indië zouden kunnen blijven spelen, was volkomen onrealistisch, daar de Indo-Europeanen in de nieuwe staat een onbeduidende minderheid zouden vormen;
- b) De leuze van het I.E.V., „Java, het tehuis van de Indo-Europeaan”, was vals; Java was het tehuis van de Javanen (Indonesiërs);
- c) De door E. F. E. Douwes Dekker c.s. voorgestane „assimilatie”-plannen waren anderzijds al evenzeer onrealistisch; de enige vorm van assimilatie met de Indonesische bevol-

- (1) De leiders van het I.E.V. waren zich ervan bewust en hielden er rekening mee, dat het welvaartspeil van de massa der Indo-Europese bevolking in een nieuwe Indische staat, temidden van 30 miljoen Indonesiërs, achteruit zou gaan of in ieder geval niet zonder meer zou kunnen worden gehandhaafd. De verwachtingen van I.E.V.-voorzitter **De Hoog** waren dan ook **niet**, dat dat welvaartspeil zou kunnen worden behouden, maar dat Indo-Europeanen, door zich beter te scholen en door op meer gevarieerde wijze deel te nemen aan het economisch leven, maatschappelijk minder diep zouden vallen.

king die tot dusver succes had gehad was, naar de mening van Schalk, „assimilatie door concubinaat” (1).

- d) Schalk stelde verder, dat de Indo-Europeanen een ideaal nodig hadden; dit ideaal was de stichting-door-kolonisatie van een **Indo-Europees of Euraziatisch Vaderland in Nieuw-Guinea**. (2)

De idee van landbouwkolonisatie door Indo-Europeanen dateerde reeds van 1847, toen de Indo-Europeaan **J. G. K. Rhemrev**, gewezen opziener bij de indigocultuur, de uitoefening van het landbouwbedrijf propageerde. Eigenlijk is de vorming van een „Indo-Europese boerenstand” gedurende de gehele tweede helft der 19de eeuw in verband gebracht met de bestrijding van het Indopauperisme. Omstreeks 1850 echter werd de Indo voor de beoefening der landbouw ongeschikt geacht, terwijl de agrarische wetgeving sedert 1870 (De Waal) hem van grondbezit had uitgesloten. Deze laatste factor, alsmede het besef dat de Indo-Europeaan ook in economisch, sociaal, cultureel en psychologisch opzicht niet wezenlijk in de Indonesische bodem „geworteld” was, — onder de bestaande omstandigheden daarin ook niet wortelen kòn, altijd een afhankelijke zou blijven, —

- (1) Deze uitspraak getuigt van minder cynisme dan men geneigd is te veronderstellen. Concubinaat is in iedere kolonie, waar ook ter wereld, een „normaal” verschijnsel (geweest).
- (2) „Onze Stem” (I.E.V.-orgaan), 1923, pag. 749-755 en 825.
„Onze Stem”, 1924, pag. 658-662.

kunnen de vorming van dit toekomstbeeld misschien begrijpelijk maken.

Schalk's ideeën kregen echter geen steun van het hoofdbestuur van het I.E.V.; zij bleken in de tijden van economische hoogconjunctuur ook weinig aantrekkingskracht te bezitten (1). Die aantrekkingskracht werd groter in de jaren van de Grote Economische Depressie (na 1930), die volgens een rapport van de Volkenbond in Ned.-Indië langer heeft geduurd dan in welk ander land ter wereld ook.

Het is vooral na de Tweede Wereldoorlog echter, dat wij dit toekomstbeeld in zijn meest uitgesproken gedaante wederom zien verschijnen.

IV. Het toekomstbeeld van het Euraziatisme.

De leer van het Euraziatisme werd verkondigd door **F. de Grave**, een Indo-Europees academicus die aan de Economische Hogeschool te Rotterdam had gestudeerd. Tezamen met zijn echtgenote, eveneens een Indo-Europese, bouwde hij voor de laatste Wereldoorlog te Semarang — waar hij omstreeks 1930 loco-burgemeester was — aan zijn leer. Deze draagt zekere, zij het milde, racistische elementen in zich. De Grave was ervan overtuigd, dat zich door de voortgaande kruising tussen Europeanen en Aziaten en onder de inwerking van de moderne omstandigheden een afzonderlijk, nieuw en op zichzelf staand mensenras begon te ontwikkelen, dat der „Euraziaten”. Daaronder verstond hij gemengd-bloedigen van alle landen, zowel de nakomelingen

- (1) Petrus Blumberger, eerder aangehaald (zie voetnoot 1, blz. 25), p. 21.

gen van Nederlanders als die van Engelsen, Fransen, Duitsers en andere Europese „rassen” enerzijds en Aziatische „rassen” anderzijds.

Ofschoon deze idee niet geheel nieuw was — vele Indo-Europeanen en andere gemengdbloedigen hebben deze leer van het eigen groepsbewustzijn bewust of onbewust aangehangen — was De Grave de eerste die haar openlijk formuleerde.

De opmerking van Agus Daruch, een Indonesisch staatsburger geworden Indo-European, (1) dat De Grave's denkbeelden, indien voldoende vruchtdragend, tenslotte zouden moeten leiden tot een „los-van-Nederland-beweging” — ofschoon De Grave zelf daaraan vermoedelijk nooit heeft gedacht — is vermoedelijk juist. Hun verkondiger kwam echter in een Japans krijgsgevangenenkamp ellendig om het leven. Zijn vrouw heeft later in Nieuw-Guinea getracht zijn denkbeelden nieuw leven in te blazen.

Voorzover het „Euraziatische” het anders-zijn in cultureel opzicht leert, behoeft het niet noodzakelijk racistisch te zijn. Het grote bezwaar is echter, dat culturele en ethnische grenzen zó vaak samenvallen, dat men — dikwijls zonder het zelf te weten — al gauw toch tot een racisme vervalt. Ook De Grave is hieraan niet ontkomen. Voor het overige lijkt het duidelijk, dat zulke raciale elementen als er in zijn leer zaten, reacties waren op de ervaringen van vele generaties Indo-Europeanen. Wij zullen zekere symptomen van dit specifieke toekomstbeeld later, in een wat universeler gedaante, nog eens tegenkomen.

(1) Agus Daruch, De nationalistische beweging onder de Indo-Europeanen (Min. v. Voorlichting der Republiek Indonesia, 1957), pag. 44.

DE TWEDE WERELDOORLOG EN HAAR GEVOLGEN

Over de rol die Indo-Europeanen in de Tweede Wereldoorlog hebben gespeeld, in Europa en in Azië, alsmede over de verliezen die deze groep heeft geleden — zowel materiëel als uitgedrukt in menselijke levens — is bij het Nederlandse publiek aanzienlijk minder bekend dan doorgaans wordt aangenomen. Tegelijkertijd is een juiste kennis van deze zaken voor een goed begrip van de groep „gerepatriëerde” Indo-Europeanen en voor een verantwoord overheidsbeleid bijna een *conditio sine qua non*. Wederom kan hier echter niet in alle manco's worden voorzien.

Van een globaal totaal van circa 80.000 burgergeïnterneerden — mannen, vrouwen en kinderen — bleken op het eind van de oorlog plm. 10.000 te zijn overleden (13%). Van de krijgsgevangenen was het percentage overledenen nog veel hoger, namelijk 23, of 8.500 van de 37.000 mannen. (1)

Aandacht moet ook worden gevraagd voor de onloochenbare *loyaliteit* van de overgrote meerderheid der Indo-Europeanen ten opzichte van Nederland. Dit zowel ten tijde der Japanse invasie, onder de bezetting (óók de Duitse), als daarna. Zij hadden alle gelegenheid gemene zaak te maken, hetzij met de vijand, hetzij met het Indonesisch nationalisme. Indonesische leiders en Japanse machthebbers hebben herhaaldelijk pogingen gedaan om de historisch

(1) Prof. Dr. I. J. Brugmans, Dr. H. J. de Graaf e.a., Nederlandsch-Indië onder Japanse bezetting - Gegevens en documenten over de jaren 1942-1945; Franeker, 1960, docum. no. 213, pag. 372.

verklaarbare ressentimenten bij de Indo-Europeanen ten opzichte van de „Europese” Nederlanders (to-toks”) aan te wakkeren. In het algemeen zonder resultaat.

De indirecte gevolgen van de oorlog, de uitroeping van de Indonesische onafhankelijkheid en de hele nasleep daarvan, bleken voor zeer vele Indo-Europeanen nog desastreuzer te zijn dan de directe.

Een hooggeplaatste Nederlander moet eens tegen een gerepatriëerde hebben gezegd: „U bent wel door een hel gegaan”. Waarop laatstgenoemde antwoordde: „Ja, speciaal ná de Japanse kampen . . .” (1)

Wanneer, temidden van de maatschappelijke chaos en het wreed geweld ten tijde van de Indonesische revolutie, het steeds meer duidelijk gaat worden, dat „het Indische huis” voor de Indo-Europeanen niet meer bewoonbaar is, herinneren betrokkenen zich een bijna vergeten toekomstbeeld: het *eigen Indo-Europese stamland*; in Nieuw-Guinea of elders, maar Nieuw-Guinea lijkt gedurende lange tijd, — hoe weinig dan ook —, het meest voor verwezenlijking vatbaar. In oktober 1946 op de Conferentie te *Pangkalpinang* (ook wel „Minderheden-conferentie” genoemd) houden voormannen der Indo-Europese groep bewogen pleidooien voor hen, die „verbeten in onnoemelijk leed . . . en vervuld van een diep verlangen naar een eigen vaderland, zich niet meer thuis kunnen gevoelen in het nieuwe Indonesië.” (Ir. *Wermuth*). Zij verklaren, dat de „bij de Regeringsverklaringen toegezegde bescherming der minderheden . . . door een zeer grote groep van Nederlanders

(1) A. W. Colijn, *Eerst vergeten, nu benadeeld*; in „Tien jaar Elsevier's Weekblad, 1955, pag. 41.

ook op een gans andere methode gezocht (wordt), nl. door een, mede van Regeringswege geleide kolonisatie op grote schaal, een volksoverplanting dezer Nederlanders naar een volkarme landstreek” . . . (Mr. *Blaauw*). Dat behalve degenen, „wier toekomstbeeld uitsluitend wordt ingenomen door Nieuw-Guinea, . . . er anderen (zijn), die, hoewel geleid door gelijke of gelijksoortige motieven voor emigratie en met gelijke wensen ten aanzien van het onder elkaar blijven, ook bereid zijn zich te vestigen in een andere daarvoor geëigende streek van Indonesië . . . (of) denken aan Suriname, zelfs aan landen buiten het Rijk, zoals Brazilië, Argentinië, Australië, enz. (Mr. *Blaauw*) (1).

Wanneer men twee maanden later Minister *Jonkman* (Koloniën) in de Tweede Kamer hoort, lijkt het er op of de pleidooien van *Wermuth*, *Blaauw* en anderen bij de Regering gehoor hebben gevonden. Zij zegt:

„In dit verband en in aansluiting op wat terzake in de toelichting van de Commissie-Generaal over Nieuw-Guinea wordt gezegd, verklaart de Regering, dat Zij wenscht, dat in den geest van de artt. 3 en 4 ook Nieuw-Guinea een eigen status ten opzichte van het Koninkrijk nieuwe stijl) en de Verenigde Staten (van Indonesië. - Cl.) moet kunnen verkrijgen, al zou misschien de autotochtone bevolking zich nog moeilijk kunnen uitspreken; in het bijzonder immers behoort daar de mogelijkheid opengehouden te worden voor grotere volksplantingen van Nederlanders, *op de*

(1) D. J. Wijnen, *Pangkalpinang - Werkelijkheidszin der minderheden* (Regerings Voorlichtings Dienst, Batavia, 1946), pag. 90-93.

was, waaruit men zou kunnen afleiden wat het totaal aantal gerepatriëerden was, waar zij waren gebleven, in welke omstandigheden zij verkeerden en op welke wijze zij in hun onderhoud voorzagen. *Alleen de probleemgevallen waren bekend.* (1)

Het advies van de Commissie-Werner blijkt dus evenveel waard te zijn als de conclusie van een psychiater, die uit het aantal psychisch gestoorden dat op zijn spreekuur komt de gevolgtrekking zou maken, dat bijna het gehele Nederlandse volk psychische afwijkingen vertoont. Toch zijn het de probleemgevallen (voor de overheid), de a-sociale elementen (voor de rechter), de niet-assimileerbaren (voor het maatschappelijk werk) en de „kassian”-gevallen onder Indische Nederlanders (voor het filantropische publiek), die zo'n grote plaats in de Nederlandse pers en andere massamedia innemen, zodat het eigenlijk niet te verwonderen is wanneer het overgrote deel van het Nederlandse volk stilzwijgend instemt met de toelatingspolitiek van „boot afhouden” en zich liever druk maakt om de maximumprijs van een voetbaltoto. Die grote massa Nederlanders is het daardoor ongetwijfeld óók eens met de politiek van „snelle, geruisloze en totale assimilatie” van de Indische Nederlander.

De realiteit van laatstgenoemde politiek is lange tijd òf niet uitgesproken, òf ontkend. Wanneer Indische Nederlanders zich erover beklaagden, dat zij werden „doodgezwegen”, dat zij als normale en gezonde *Indische* Nederlanders niet schenen te bestaan, dan kwamen daarop als regel twee soorten reacties. De

(1) Verslag Coördinatie Commissie voor Gerepatriëerden, 27 mei 1953, pag. 7.

klacht inzake het „doodzwijgen” werd (wordt) afgedaan met opmerkingen als: „Hoe komen jullie daarbij, dat beelden jullie je allemaal maar in, we leven in een vrij land waarin niet gelet wordt op (huids-) kleur, iedereen die meent dat hij iets belangrijks te zeggen heeft kan dat hier vrijuit doen”, enzovoorts. Tot diegenen die dit zeggen is het blijkbaar nog niet doorgedrongen, dat de abstracte *vrijheid* om zijn mening te uiten nog niet identiek is aan de concrete *mogelijkheid* tot meningsuiting. Ook heeft het weinig zin om wàt dan ook te zeggen als het publiek aan de hand van al klaarliggende criteria uitmaakt wat „belangrijk” is en dús zal worden toegelaten. Zij, die radio- of t.v.-programma's samenstellen of het redactioneel beleid van een dagblad of tijdschrift voeren, zeggen vaak dat zijzelf „wel beter weten”, maar rekening hebben te houden met „het publiek”, dat dus „onwetend” zou zijn. Het is echter nooit méér onwetend dan het wordt gehouden.

Als Indische Nederlanders zich beroepen op het *Indische*, dus afwijkende, karakter van hun Nederlander zijn, dan werd (wordt) dit gepareerd met opmerkingen als: „Onzin, hier zijn wij allemaal gelijk.” Tegelijkertijd echter is het merkwaardig te moeten constateren hoe de direct in het oog vallende, wèrkelijke, verschillen tussen Indische en „Europese” Nederlanders in de dagelijkse omgang tussen deze beide categoriën wordt overdreven. (1) Blijkbaar ontgaat het het Nederlandse publiek, dat de „gelijkheid” waarom de Indische Nederlander vraagt geen gelijkheid is in de zin van „A gelijk op B”, maar in

(1) Zie o.m. Mevr. T. de Boer-Laschuyt, Eurasian repatriants in Holland; Bulletin van de Research Group for European Migration Problems (R.E.M.P.), Vol. 8, No. 2, pag. 24 en 25.

ganda opvoerden en vele Indische Nederlanders — vaak „op een schoen en een slof” — naar Nieuw-Guinea migreerden, werden in Indonesië even vóór en na de soevereiniteitsoverdracht een duizendtal Indische Nederlanders *van overheidswege* als *contractarbeiders* voor Nieuw-Guinea aangeworven. Onder hen waren 15-, 16- en 17-jarigen, hun gemiddelde leeftijd was (in 1950) 19 jaar. Dit verklaart waarom de meesten van hen ongehuwd waren en in zekere zin ook waarom 40% dezer arbeidscontractanten niet meer dan lager onderwijs had genoten. In het nieuwe land zullen ze werken voor de Dienst Economische en Technische aangelegenheden (D.E.T.A.); daarom werden ze daarna **DETA-jongens** genoemd. Het gecontracteerde loon buiten „vrije kost” (gaarkeuken), „vrije huisvesting” (barakken, waarin per persoon circa 3½ vierkante meter vloer) en vrije geneeskundige behandeling, bedroeg f 1,50 per dag, vandaar ook wel de bijnaam „*één pop vijftigers*”.

De hen gedane toezeggingen, dat zij in woningen zouden worden ondergebracht, werden eerst in 1958 (acht jaar later) geheel ingelost. (1)

Andere „beloften” — w.o. deze dat betrokkenen hun familie zouden mogen laten overkomen — werden later door de Regering tegengesproken. (2)

Men vrage zich af of de overheid met deze DETA-jongens het arbeiderstekort, waarop ook Van Mook

- (1) De Mem. v. Toelicht. bij de Begroting v. Nw.-Guinea, 1953 en 1954, noemt een aantal (nog te bouwen) volkswoningen, dat slechts voor een kwart der aanwezige DETA-jongens toereikend was. Zie ook: Voorlopig Verslag, pag. 5.
- (2) Zie Mem. v. Antw. op het Voorlopig Verslag bij dezelfde Begroting.

had gedoeld, heeft getracht op te lossen. Het gecontracteerde aantal was daarvoor echter veel te gering. Vreemd was ook, dat al betrekkelijk gauw officieel niet meer over de stamland- of kolonisatie-idee gesproken werd. Nog in mei 1950 — dus reeds ná de soevereiniteitsoverdracht — had de toenmalige Gouverneur van Nieuw-Guinea, **S. J. L. van Waardenburg**, — naar aanleiding van een door Drs. **W. van der Mast** en de heer **J. de Witt** (1) opgesteld en door 777 Indische Nederlanders ondertekend verzoekschrift om toelating tot en demobilisatie in Nieuw-Guinea — aan de toenmalige Commandant Legerstrijdkrachten o.m. geseind: . . . „stellig is het mijn bedoeling om NNG (Nederlands Nw.-Guinea - Cl.) open te stellen voor geleide — herhaal — geleide transmigratie” . . .

Enige jaren later verklaart de Regering echter, dat „er geen sprake van (zal) kunnen zijn reeds in een nabije toekomst een groot aantal kolonisten over te planten” . . . Zij acht „kolonisatie van landbouwers, hetzij van Indische Nederlanders, hetzij van Nederlandse boeren, voorshands niet verantwoord” . . . (2)

Het toekomstdenken van talloze Indische Nederlanders werd in de twee jaren na de soevereiniteitsoverdracht (1949) echter ook nog beheerst door een heel ander vraagstuk: dat van het staatsburgerschap.

Wanneer het ter Ronde Tafel Conferentie gaat om de vaststelling van een z.g. *optie-termijn*, d.w.z. een

- (1) Zie de artikelen van laatstgenoemde in de SIGN-POST (Heerlen), vooral de nummers van 5-9-1959 en 1-1-1960, aan welke ik mijn informatie over DETA-arbeiders goeddeels ontleen.
- (2) Mem. v. Antw. op het Voorlopig Verslag v. d. Tweede Kamer betreff. de begroting van Nw.-Guinea (Zitting 1954-1955), blz. 7.

tijdsduur binnen welke de Indische Nederlanders zullen moeten uitmaken welke nationaliteit — de Nederlandse of de Indonesische — zij voortaan willen bezitten, zegt het Indonesische delegatielid **Mohammed Yamin** o.m.: „The people concerned are Dutchmen who have lived in Indonesia their whole life and by now should be able to make their choice. The new State of Indonesia can no longer be kept in uncertainty as to who are its citizens.” Hij wilde een zeer korte optietermijn (1). De delegatie die de „Europese” minderheid vertegenwoordigde voerde daarentegen aan, dat de betrokkenen vijf tot tien jaar nodig zouden hebben om zich aan de gewijzigde omstandigheden aan te passen. Het typeert het politieke krachtenveld van dat tijdstip, dat de optietermijn tenslotte op (slechts) twee jaar werd gesteld.

Ten tijde van de Ronde Tafel Conferentie in 1949 was men in officiële Nederlandse kringen vol vertrouwen, dat de meerderheid der Indische Nederlanders van de optie-mogelijkheid gebruik zou maken om Indonesisch staatsburger te worden. **Van der Veur** merkt hierover op: „*Considering the psychological and historical factors involved, this confidence was misplaced.*” En hij vervolgt: „The most serious error was made with regard to the poor and lower-middle class Eurasians who, contrary to expectations, did not abandon their „European” status. This is understandable since it was the only criterion which, in their mind, distinguished them from Indonesians in *similar* occupational and income positions.”

(1) Tekst zoals aangetroffen bij Prof. P. W. van der Veur, *The Eurasians of Indonesia: castaways of colonialism*; in „Pacific Affairs”, Vol. XXVII, No. 2, juni 1954, pag. 128.

Wat voor **Van der Veur** zo begrijpelijk was, wat dit voor vele Nederlandse beleidslieden niet. Nadat eerst een aantal gebeurtenissen had plaats gevonden, die de als definitief bedoelde keuze tussen „vadervolk” en „moedervolk” nòg moeilijker maakten dan ze al was (men denke aan de Westerling-affaire, de omzetting der Indonesische federatie in een eenheidsstaat door Sukarno, aanneming der z.g. Garantiewet in Nederland, misleidende of in het geheel geen voorlichting) werd in december 1951 (d.w.z. slechts drie weken vóór het verstrijken van de optietermijn!) het officiële standpunt in deze kwestie door de Nederlandse Hoge Commissaris te Djakarta, **H. C. Lamping**, voor het éérst duidelijk gemaakt. In een rede verzekerde hij de Indische Nederlanders dat aan de verwerping van de Nederlandse nationaliteit niets afkeurenswaardigs of veroordeelbaars kleeft. De rest van de rede zal hier niet worden vermeld, maar ze ontlokte **Van der Veur** het volgende commentaar: „*The lack of understanding of the Eurasians, and the role colonial society had given to them, could not have been more clearly demonstrated than by this speech.*”

Toen ook de laatste optie-dag verstreken was, waren slechts 6690 gezinshoofden of ongehuwde volwassenen Indonesisch staatsburger geworden, d.w.z. slechts circa 14% van de totale Indo-Europese groep. (1)

Bovengenoemd percentage zou waarschijnlijk nog veel lager zijn geweest als op de optanten niet op diverse wijzen druk was uitgeoefend om Indonesisch staatsburger te worden. Zo heeft men in legerkringen pogingen gedaan om zoveel mogelijk KNIL-

(1) **Van der Veur** (zie voetnoot blz. 40) pag. 128 en 129.

militairen te doen overgaan naar het Republikeinse leger. Het vermoeden bestaat, dat de bedoeling was het toen nog federale Indonesische leger betrouwbare Nederlandsgezinde elementen in handen te spelen. Bekend is ook, dat vele Nederlandse werkgevers hun employé's eenvoudig voor het alternatief stelden: aanvaarding van het Indonesisch staatsburgerschap of ontslag. Van grote betekenis moet ook worden geacht de adviezen die, door Protestantse en Rooms-Katholieke geestelijken, zelfs vanaf de kansel werden gegeven. (1) Ook deze waren ten fa-veure van het Indonesisch staatsburgerschap.

Hoe het de 14% Indische Nederlanders (plm. 26.000) is vergaan, nadat zij Indonesisch staatsburger waren geworden, is een geschiedenis op zichzelf. Hier zij daarover slechts meegedeeld, dat zeer velen van hen betrekkelijk gauw in bijzonder kommer-volle omstandigheden kwamen te verkeren. Schrij-nende armoede, werkloosheid, gezinsontwrichting, ziekte, vaak onbeschrijfelijk slechte „huisvesting”, hebben velen volkomen gedemoraliseerd. Talloze jongeren genieten in het geheel geen onderwijs meer, hebben het nooit genoten, zelfs geen elementair on-derwijs. Bedelarij en door de nood afgedwongen prostitutie komen voor, zoals herhaaldelijk wordt gemeld, zelfs onder minderjarigen.

Diegenen onder deze paupers — de uitdrukking is beslist niet overdreven — die voor hun overtocht naar Nederland een Nederlands visum hebben aan-gevraagd, noemt men momenteel cynisch „spijt-optanten”.

Het is misschien symptomatisch voor het t.a.v. In-

(1) Dit is mij van meer dan één zijde meegedeeld.

dische Nederlanders gevolgd beleid, dat de Rege-ring tot nu toe niet heeft willen toegeven aan de herhaaldelijk kenbaar gemaakte wensen van het Ac-tiecomité ten behoeve van deze spijtoptanten, dat zich nota bene „Nationaal” noemt. (1)

Twee aspecten van de regeringspolitiek, die voor het toekomstdenken der Indische Nederlanders beteke-nis hebben, dienen nader te worden beschouwd; te weten het *toelatingsbeleid* en de aansporing tot „ge-ruisloze assimilatie”.

Het toelatingsbeleid kan getypeerd worden door de opmerkingen van de **Commissie-Werner** en die van haar voorzitter in 1952/53.

Na een onderzoek van het vraagstuk der Indische Nederlanders (in Indonesië) beval genoemde com-missie in 1952 een strakke reglementering van het vertrek naar Nederland aan. Zij achtte het tevens noodzakelijk, dat . . . „een of andere modus zal worden gevonden om bedoeld vertrek zonedig te kunnen verhinderen.” Dit advies aan de Regering baseerde zij op de „droeve en teleurstellende erva-ringen, welke . . . met vele uit Indonesië opgezonden Nederlanders zijn opgedaan, die daar blijken nimmer te zullen assimileren en blijvend . . . tot de a-sociale elementen . . . moeten worden gerekend.” (2)

Hoeveel gewicht men aan deze uitspraken mag hech-ten bleek echter in 1953, toen *Werner* zelf ten over-staan van de Coördinatie Commissie voor Gerepa-triëerden verklaarde, . . . dat er geen enkel rapport, berustend op systematisch onderzoek, beschikbaar

(1) Nationale Actie Steunt Spijtoptanten Indonesië (N.A.S.S.I.).

(2) Verslag van de Commissie ter Bestudering van het Indo-Europese Vraagstuk in Indonesië, pag. 26 (stencil).

was, waaruit men zou kunnen afleiden wat het totaal aantal gerepatriëerden was, waar zij waren gebleven, in welke omstandigheden zij verkeerden en op welke wijze zij in hun onderhoud voorzagen. *Alleen de probleemgevallen waren bekend.* (1)

Het advies van de Commissie-Werner blijkt dus evenveel waard te zijn als de conclusie van een psychiater, die uit het aantal psychisch gestoorde dat op zijn spreekuur komt de gevolgtrekking zou maken, dat bijna het gehele Nederlandse volk psychische afwijkingen vertoont. Toch zijn het de probleemgevallen (voor de overheid), de a-sociale elementen (voor de rechter), de niet-assimileerbaren (voor het maatschappelijk werk) en de „kassian”-gevallen onder Indische Nederlanders (voor het filantropische publiek), die zo'n grote plaats in de Nederlandse pers en andere massamedia innemen, zodat het eigenlijk niet te verwonderen is wanneer het overgrote deel van het Nederlandse volk stilzwijgend instemt met de toelatingspolitiek van „boot afhouden” en zich liever druk maakt om de maximumprijs van een voetbaltoto. Die grote massa Nederlanders is het daardoor ongetwijfeld óók eens met de politiek van „snelle, geruisloze en totale assimilatie” van de Indische Nederlander.

De realiteit van laatstgenoemde politiek is lange tijd óf niet uitgesproken, óf ontkend. Wanneer Indische Nederlanders zich erover beklagden, dat zij werden „doodgezwegen”, dat zij als normale en gezonde *Indische* Nederlanders niet schenen te bestaan, dan kwamen daarop als regel twee soorten reacties. De

(1) Verslag Coördinatie Commissie voor Gerepatriëerden, 27 mei 1953, pag. 7.

klacht inzake het „doodzwijgen” werd (wordt) afgedaan met opmerkingen als: „Hoe komen jullie daarbij, dat beelden jullie je allemaal maar in, we leven in een vrij land waarin niet gelet wordt op (huids-) kleur, iedereen die meent dat hij iets belangrijks te zeggen heeft kan dat hier vrijuit doen”, enzovoorts. Tot diegenen die dit zeggen is het blijkbaar nog niet doorgedrongen, dat de abstracte *vrijheid* om zijn mening te uiten nog niet identiek is aan de concrete *mogelijkheid* tot meningsuiting. Ook heeft het weinig zin om wát dan ook te zeggen als het publiek aan de hand van al klaarliggende criteria uitmaakt wat „belangrijk” is en dús zal worden toegelaten. Zij, die radio- of t.v.-programma's samenstellen of het redactioneel beleid van een dagblad of tijdschrift voeren, zeggen vaak dat zijzelf „wel beter weten”, maar rekening hebben te houden met „het publiek”, dat dus „onwetend” zou zijn. Het is echter nooit méér onwetend dan het wordt gehouden.

Als Indische Nederlanders zich beroepen op het *Indische*, dus afwijkende, karakter van hun Nederlander zijn, dan werd (wordt) dit gepareerd met opmerkingen als: „Onzin, hier zijn wij allemaal gelijk.” Tegelijkertijd echter is het merkwaardig te moeten constateren hoe de direct in het oog vallende, werkelijke, verschillen tussen Indische en „Europese” Nederlanders in de dagelijkse omgang tussen deze beide categoriën wordt overdreven. (1) Blijkbaar ontgaat het het Nederlandse publiek, dat de „gelijkheid” waarom de Indische Nederlander vraagt geen gelijkheid is in de zin van „A gelijkt op B”, maar in

(1) Zie o.m. Mevr. T. de Boer-Laschuyt, Eurasian repatriants in Holland; Bulletin van de Research Group for European Migration Problems (R.E.M.P.), Vol. 8, No. 2, pag. 24 en 25.

de allereerste plaats een beroep is op *dezelfde rechten* als iedere andere Nederlandse staatsburger bezit. Daaronder zijn mede begrepen het recht om gehoord te worden en om zich te mogen uiten naar zijn eigen aard.

Het was in het najaar van 1959 dat mij een werkstuk van een politiek-wetenschappelijk bureau onder de ogen kwam, waarin tot mijn verrassing werd *erkend* dat in het na-oorlogse Nederland „een snelle en geruisloze aanpassing (van Indische Nederlanders/gerepatriëerden), die zo min mogelijk stof zou doen opwaaien en zo weinig mogelijk zou interveniëren in de gebruikelijke en vertrouwde gang van allerlei mogelijke zaken” het hoofdmotief was voor de Nederlandse Overheid (1).

In dit stuk werd ook — het had lang geduurd — voor het eerst aandacht gevraagd voor een groepering van „gerepatriëerden”, die *niet a priori* als „kliekvorming” en dus als anti-integratieverschijnsel werd gediskwalificeerd: de groep rondom de journalist-letterkundige **Tjalie Robinson-Vincent Mahieu** en diens „onafhankelijk Indisch tijdschrift **Tong-Tong**”.

(1) Rapport van de Wiardi Beckman Stichting, geschreven door Drs. J. H. Kraak (sept. ? 1959).

WENKENDE VERTEN. BOUWSTENEN VOOR EEN NIEUW TOEKOMSTBEELD?

Het ontstaan, de wijze van organisatie, de financiering en de groei van het blad „Tong-Tong”, vormen een sociologisch verschijnsel op zich. Laat in 1957 zonder geldmiddelen met circa 40 abonneés gestart, telde het tijdschrift een jaar later reeds 3.500 abonneementen. Het rapport van eerdergenoemd wetenschappelijk bureau noemt een aantal van 6.000 abonneés. Op het ogenblik waarop het rapport mij bereikt zijn er echter alweer 1.500 bijgekomen. Begin 1960 telt het tijdschrift ongeveer 9.000 geabonneerden, vertegenwoordigende circa 35.000 „gerepatriëerden” (1). In het najaar van 1959 wezen de gegevens in de cartotheek van het blad uit, dat tenminste 45 promille der geabonneerde personen een academische opleiding had genoten (ruim 400). Daar echter vooral de oudere academici zelden het moderne „drs.” bij hun naam vermelden en anderen — gezien de aard van hun beroep — met academici gelijk mogen worden gesteld, is het geenszins overdreven het aantal abonneés van „academisch niveau” in 1960/61 op circa 500 te stellen. De indruk bestaat, dat dit aantal snel stijgt.

Voor de socioloog interessant en voor de Indische Nederlanders als groep van grote betekenis is het feit, dat het tijdschrift onder zijn lezers zeer veel niet-Indische Nederlanders — d.w.z. gerepatriëerden in de ware zin des woords telt. Dit wijst er op, dat de vroegere koloniale tegenstelling tussen „totok”

(1) Bij een aangenomen gemiddelde gezinsgrootte van 4 personen. Er zijn echter veel gerepatriëerden die tot deze gezinnen behoren, geen abonneé zijn, doch het blad wel regelmatig lezen.

(volbloed-Nederlander) en Indo bezig is te verdwijnen of wellicht al verdwenen is. Daarnaast zijn er ook abonné's die Indonesië niet uit eigen ervaring kennen; hun aantal is echter (nog?) betrekkelijk gering.

Ook de geografische spreiding is niet zonder belang. Den Haag telt bijv. zeer veel, echter in verhouding tot de aldaar gevestigde Indische burgerij te weinig abonné's. Overigens zijn die abonné's over het gehele land verspreid, van Noord-Groningen tot Zuid-Limburg en van Vlissingen tot de Duitse grens. Van grote betekenis is, dat ruim 500 abonnementen een buitenlands adres dragen. Ongeveer 13% daarvan hebben betrekking op 12 verschillende Europese landen, 35% op Nieuw-Guinea en de overige (circa 52%) op 26 landen buiten Europa, zodat men mag zeggen dat er bijna geen land aan onze zijde van het IJzeren Gordijn is, welks grenzen niet tweemaal per maand door het tijdschrift worden overschreden.

Wat wil de Tong-Tong-groep eigenlijk? Eerdergenoemd rapport van **Drs. J. H. Kraak** (zie voetnoot blz. 46) meent drie hoofdmotieven te kunnen onderscheiden, te weten:

- a. Conservering van brokken van de oude levensstijl, aldus voorzienend in de behoefte in de nieuwe omgeving vooreerst nog over een vertrouwd en veilig toevluchtsoord te beschikken.
- b. Het zichzelf geven van een gezicht en een achtergrond tegenover de Nederlandse samenleving.
- c. Een claim op een bepaalde *hoeveelheid onvervreemdbare eigenwaarde, waarvan het behoud ook op objectieve gronden voor de Nederlandse samenleving een winst zou betekenen.*

Deze analyse door een wetenschappelijk geschoold socioloog (N.B. uit socialistische kring) lijkt mij in grote trekken juist. Het accent dient mijns inziens echter vooral te worden gelegd op punt c.

Voor het overige ben ik van mening, dat „Tong-Tong” als sociologisch verschijnsel méér aspecten vertoont dan door de punten a, b en c worden weergegeven en geloof ik dat iets, wat nog zózeer in beweging is, zich nog niet voor schematische benadering leent. Wenst men als socioloog toch iets wijzer te worden, dan neme men van meer nabij kennis van het verschijnsel, waartoe de volgende regels naar ik hoop een goede introductie mogen zijn.

Om te beginnen een opmerking. Het is mij en anderen opgevallen hoe inconsequent het Nederlandse denken vaak is. Neem bijv. de z.g. „assimilatie”, waaraan men de Indische Nederlander zo graag wil onderwerpen. Zo schrijft **Mr. J. Donner**, President van de Hoge Raad, in het Lentenummer 1959 van „Emigratie” o.m.: . . . „de waarde van het eigene kan zó intens . . . worden beleefd, dat men verzaking daarvan als verraad aan eigen wezen zou gevoelen . . ., daarom moet de emigrant maar niet klakkeloos aanstonds het „patroon” van het nieuwe land aannemen . . . Hij moet zichzelf zijn . . . Want integratie betekent in haar wezenlijke zin niet, dat men restloos zich assimileert, dat men, ontledigd van het eigene, opgaat in de nieuwe maatschappij, maar dat men het eigene inbrengt om aldus het nieuwe vaderland binnen de grenzen van het mogelijke met iets te dienen, wat tot verrijking kan strekken.” . . .

Tjalie Robinson van Tong-Tong commentariëert: „Hier staan wij werkelijk verbijsterd; waarom gelden deze trotse waarheden dan niet voor òns, gere-

patriëerde Nederlanders? Zijn wij soms Nederlanders tweede klasse? . . . Alles wat buiten gebeurt, dat is „duim op” (prima), maar hier is het devies: ga in je hoek zitten en hou je kop.” En ook: . . . „het is allemaal alleen maar wrang en zuur, want bij alle vergelijkingen (hebben wij in persoonlijke contacten ondervonden) gaat dit voor ons niet op. Wij zijn anders. Wij zijn een vergissing, de hele wereld Hollands worden, dát is pas wat. Drie en een halve eeuw tropisch Nederlands Rijk zo groot als half Europa verdwijnen in de mond van een kleine veelvraat. Hap — slok — en in één generatie is alles weg! Mijn God en dan te realiseren dat wij koloniale worden genoemd!” . . .

„Iedere week worden er in dit land tienduizenden loempia's en nasiballen opgevreten”, zegt Tjalie ook, „Vroeger of later moeten de Nederlanders er toch wel achter komen, dat wij nog andere belangrijke dingen hebben meegebracht.”

Wat die andere belangrijke dingen dan wel zijn? Tjalie heeft ze keer op keer genoemd, telkens op andere wijze. „Het gaat niet om een partijtje mensen,” heeft hij bijv. gezegd, „maar om de Idee van ruimer leven, die al sinds vier eeuwen mousseert over de hele wereld. Wat Tong-Tong wil, is de mensen leren dat de *drang* tot ruimer leven sterker is dan de *dwang* tot kleiner leven.”

Hij heeft het over „the exploring mind”, die de basis heeft gelegd voor de Europese moderne beschaving, en die zich nu nieuwe taken moet stellen, nieuwe doelen moet zoeken. Hij haalt de Groningse professor Baudet aan, die in een boek „Het paradijs op aarde” eveneens de ambivalentie van de Europese mens in zijn verhouding tot de buiten-Europese mens

heeft geconstateerd en onderzocht. (1) Tjalie Robinson bevindt zich met zijn ideeën trouwens in het goede gezelschap van vele denkers en geleerden van grote naam: geschiedkundigen, sociologen, ethnologen en anderen.

Het gaat de Tong-Tong-groep — en zeker haar voorman Tjalie Robinson — om die nieuwe wereld van de *toekomst*, vandaar de uitspraak: „for a better and wider world to live in”. Het gaat óók om een nieuwe mensheid en een nieuwe menselijkheid. Wie goed leest en goed luistert kan deze geluiden in allerlei toonaarden bij hem bemerken.

Maar soms zijn er bijklanken, die niet helemaal zuiver aandoen, kleinere of grotere ontsparingen.

Vooraf wanneer hij meent te moeten constateren, dat er voor Indische Nederlanders geen co-existentie in *Nederland* mogelijk is, kan het als een uitdaging aan de buitenwacht klinken als hij zegt, dat dan „eigen wegen” zullen worden gevolgd.

Het zoeken naar een eigen identiteit kan dan leiden tot verwijzingen naar het werk van de Mexicaanse (mengbloed-) schrijver *José Vascónceles*, getiteld „The cosmic race”, waarin de auteur zijn geloof beledigt in de komst van een „wereldras van mengbloeden” (2). Voorts bemerken wij uitspraken bij Robinson, dat de mestizo-culturen over de gehele wereld, naast verschillen, vele *overeenkomstige trekken* vertonen. En inderdaad, schrijver dezes heeft ze óók aangetroffen. (Zie bijv. Brazilië, Mexico enz.; zie ook Suriname, Hawaii, de Filippijnen). Zulke uitspraken worden vaak met een „sneer” afgedaan. An-

(1) Prof. Dr. H. Baudet, *Het paradijs op aarde*.

(2) Vergelijk het toekomstbeeld (de leer) van het „Euraziatisme” van F. de Grave (zie blz. 31 van deze studie).

deren beluisteren daarin — niet altijd ten onrechte — racistische trekjes. De vraag is, waar men in deze kwesties het accent wil leggen. Mij dunkt, dat het ook hierom gaat: Eeuwenlang heeft Europa haar in de tropen verwekte, natuurlijke, kinderen niet willen kennen. Nu lijkt het er op of zij ook haar *geestes-kinderen* niet wil kennen, niet kent en niet kennen kan, omdat zij met een te kleine maatstaf meet.

De voorman van de Tong-Tong-groep — ik vind het altijd weer tragisch dit te moeten constateren — heeft echter niet alleen vaak voor de buitenwacht voor dovemansoren gepraat, maar helaas óók voor de Indische Nederlanders zelf. Buiten zijn aanhang dikwijls onbemind, bleef hij binnen zijn aanhang vaak onbegrepen. Een vraag, die vele serieusdenkenden wel eens zal hebben bezig gehouden: Is dit het lot van iedere Indo-leider? Of mankeert er iets aan het leiderschap?

Prof. Fred. L. Polak heeft in zijn cultuur-sociologisch studiewerk „De toekomst is verleden tijd” de combinatie van „*zijnsoptimisme*” (tevredenheid met, berusting in de bestaande situatie) en „*wilspessimisme*” (ongeloof in, gebrek aan vertrouwen in de mogelijkheid om door eigen inspanning zijn situatie te verbeteren) door de eeuwen heen als weinig cultuurscheppend en een povere toekomst belovend bevonden. In verband met het toekomstdenken is het daarom merkwaardig te constateren, dat juist die Indische Nederlanders, die tegelijk zijnsoptimistisch en wilspessimistisch zijn, zich als het best geassimileerd beschouwen. Het zijn de lieden uit deze categorie, waartegen de critiek van Tong-Tong voorman **Tjalie Robinson** zich richt met opmerkingen als „old soldiers never die, they just Drees-away” en

„geen daden meer van Piet Hein en De Ruyter, maar van Albert Heyn en De Gruyter”, evenals de woordspeling „Droom en Vreesman”. Deze lieden schijnen het tijdschrift wel te lezen, maar worden geen abonné, omdat ze „niets met Tong-Tong of Tjalie Robinson te maken willen hebben”. Anderen zijn doodsbenauwd voor „politiek”, begrijpelijk vanuit hun historie. Afgezien echter van de vraag of Tong-Tong inderdaad „aan politiek doet”, kunnen zij niet inzien dat, wanneer zij zich niet met politiek willen inlaten, die politiek zich dan wel met hèn zal bemoeien. De aansporing tot „zelfdoen” in maatschappelijk, economisch en cultureel opzicht, wordt door hen niet verstaan; in plaats van stuwende persoonlijkheden te worden blijven zij liever consumerende en vegeterende personen. Het zijn déze Indische Nederlanders, die ook door Nederlandse beleidsorganen voor „goed geassimileerd” worden gehouden.

Ik kan geloof ik niet nadrukkelijk genoeg stellen, dat het de leiders van de Tong-Tong-groep *niet* te doen is om een nostalgische terugblik naar het verleden, zoals nog al te vaak wordt verondersteld. Vele artikelen in het tijdschrift mogen de schijn wekken van het tegendeel, de Tong-Tong kopgroep bestudeert het verleden alleen maar om daarin bouwstenen te vinden voor een nieuwe *toekomst*. Die studie is noodzakelijk, omdat vele Indische Nederlanders — anders dan de buitenwacht denkt — zich niet hebben kunnen onttrekken aan de epidemisch wordende schuldgevoelens ter aanzien van, alles-zonder-onderscheid wat met Nederlandse koloniale werkzaamheid te maken heeft. Zij raakten daardoor zó gefrustreerd en psychisch zó gedesintegreerd, dat men zich er vééleer over moet verbazen, dat de groep als geheel

zich al die tijd zo rustig heeft gehouden, dan over het feit dat er onder hen zovelen voorkomen voor wie alleen het heden en het vertekende verleden schijnt te bestaan.

Men kan zich natuurlijk afvragen of men juist *déze* lieden „aangepast” moet noemen. Velen vinden van wel; zij laten het bestaande samenlevingspatroon immers intact en dit is toch precies wat „het Nederlandse volk” van hen verwacht? Maar ook hier constateer ik inconsequent denken. Precies wat ons aan de ene kant wordt verweten, namelijk nostalgie en berusting, blijkt aan de andere kant een maatschappelijk en politiek pluspunt te zijn: de Indische Nederlander tast de bestaande orde niet aan.

Te beweren dat de toekomst voor Indische Nederlanders wel degelijk open is, is óf een waanidee óf een leugen, zolang men van hen blijft (en zij van zichzelf) verlangen dat zij zich voor bijna honderd procent zullen conformeren aan bestaande normen. Ik herhaal hier wat in mijn inleiding is gesteld: men kan niet zinvol over de toekomst spreken als men over het verleden zwijgen moet. Dit is de situatie waarvoor de Indische Nederlander zich in Nederland ziet geplaatst. Het is dáárom dat de toekomst voor hen gesloten blijft. De grondstof voor de *toekomst* van de Indische Nederlander kan alleen bestaan uit de Indische Nederlander van *nu*, zoals hij geboren en gegroeid is uit het *toen*.

Dit alles impliceert niet, dat de Indische Nederlanders zich een bij voorkeur afzonderlijke, afgescheiden toekomst denken. Hun standpunt is echter, dat zij alleen *dán* „responsibility for the future” — in de eerste plaats die van Nederland — kunnen aangaan, wanneer men hen toestaat hun *eigen* ken-

nen en kunnen in te brengen. In de grond van de zaak is dit een beroep op de verdraagzaamheid, waarvan West-Europa zo lang gemeend heeft het monopolie te bezitten. Het is óók een herinnering aan de noodzaak, die ons telkens weer wordt voorgedragen, om „in de strijd om het bestaansrecht van onze westerse cultuur het intellectuele potentiëel, in de ruimste zin des woords, zo volledig mogelijk te doen ontplooiën.”

Historisch-sociologisch beschouwd is het niet zo vreemd dat men bij de Indische Nederlander zo weinig „cultuur” schijnt aan te treffen. Hij heeft immers nooit zichzelf kunnen of willen zijn? Daaraan zou ik nog willen toevoegen, dat hij nooit zichzelf zal kunnen worden — ongeacht of hij dit wil of niet — zolang hij in het „experimentele stadium” als minderheidsgroep te dicht in de nabijheid leven moet van een dominerende cultuur, die zich maar al te dikwijls „arrivé” waant; tenzij hij een uitzonderlijk sterke persoonlijkheid is en tenzij hij „institutionele kaders” vindt, waarbinnen hij zijn eigen potenties ontplooiën kan. Het is de taak van een Indisch-Nederlandse *élite* (hier, zoals eerder, gebruikt als sociologisch begrip) die kaders te scheppen. Van deze werkzaamheid mogen evenwel naar mijn mening *andere* Nederlanders *niet* worden uitgesloten.

Zal die *élite* haar taak verstaan? Voorlopig heeft het er nog weinig van. Maar een begin van institutionalisering is er: Indische Nederlanders hebben een tijdschrift, Tong-Tong, zij hebben een Culturele Kring in Den Haag en een dergelijke kring in Amsterdam; zij hebben hun schrijvers ontdekt en hun schilders, hun grote bruggenbouwers, havenbouwers,

stedenbouwers en waterbouwkundigen; zij zullen op hun ontdekkingstochten ongetwijfeld nog veel méér vinden.

NASCHRIFT.

Indische Nederlanders zijn *Nederlanders*, althans in naam. Ze zijn echter *Indische* Nederlanders. Verder leven ze in Nederland als een ontheemde bevolkingsgroep. Hiermee zijn drie thema's van ons onderwerp aangegeven.

Het vierde thema, tenslotte, heeft betrekking op de nieuwe oriëntering die deze bevolkingsgroep in het gewijzigde woon- en leefmilieu behoeft.

Nieuwe oriëntering, dat is iets méér, in ieder geval iets ánders dan de uitdrukkingen „aanpassing” of „assimilatie” ons tot nu toe hebben kunnen suggereren. Men oriënteert zich immers niet alleen om vast te stellen waar men zich bevindt, maar ook — en misschien vooral — om zijn *nieuwe koers* te kunnen uitzetten. Die koers zal, behalve van het bestek, óók afhankelijk zijn van de haven waar naartoe men wenst te varen.

Welke haven dat ook is, ze zal liggen „achter de horizon”. Daarom zal men haar alleen dan kunnen vinden, wanneer tenminste haar contouren bekend zijn.

DRS. G. L. CLEINTUAR
Den Haag, januari 1961.
„MIRALMONTE”,
Coín (Málaga),
januari 1971.

